
Ilkka Kahma ja oppimisen ylistys

Perti Näränen

On ikävä Ilkka Kahmaa. Yhä vielä tämä tulee puheeksi, kun kaksi tiedotusopillisesti pitkään koulutettua henkilöä tapaa toisensa parin vuoden tauon jälkeen. Ainakin jos aletaan puhua tiedotusopin laitoksen "nykytilasta".

Yritän seuraavassa selvittää sitä, mitkä olivat niitä IK:n opetustyön parhaimpia pyrintöjä, joista voisi yhä ottaa mallia, vaikka ei ole otettu – eli miksi IK:n jättämää tyhjää tilaa ei ole onnistuttu täyttämään. Samalla tulen otaneeksi kantaa siihen, mihin suuntaan yliopistoinstituution tulisi itseään kehittää.

Teoriaa käytännössä – käytäntöjen teoretisointi

IK antoi monille opiskelijasukupolville tärkeimmät vaikutteensa ns. käytännön lehtorin virkapaikalta. Tässä työssä hänen harvinaisuutensa oli siinä, että hänellä oli yhtä aikaa elävä kiinnostus journalismin teoriaan. IK:lla oli rohkeutta polemisoida perimmäisiä havaintopsykologian, semiotiikan ja tietoteorian ongelmia myös journalismin harjoituskursseilla.¹

Tässä yrityksessään teoretisoida käytännön kautta tuntui IK jäävän yksin. Hänen painovoimansa ei riittänyt estämään 80-luvun opis-

kelijoita omaksumasta sitä "luonnollista" jakoa, että tiedotusoppiin kuuluu kaksi eri maailmaa: käytäntö ja teoria. Normaalialue on, että käytännön harjoituskursseilla tavoitellaan "kovia" juttuja, "ilmeikästä" taittoa ja "hyviä" ohjelmia, kun taas pohdinnat tämän "hyvän" luonteesta kuuluvat tyystin toisille kursseille.

IK:n kuoleman jälkeen teorian ja käytännön reaalin yhteensitominen on tiedotusopin laitoksella ollut entistä vaatimattomampaa. Esimerkistä käyvät radiotyön lehtorin kuuluisat lauseet: "Se on viihdettä missä ei tarvii käyttää aivoja!". Ja: "Dokumenttiohjelmassa ei saa olla subjektiivisia kannanottoja!" IK:lle vastaavien ikäikäisten itseäänselvyyksien kyseenalaistaminen oli likimain opetustyön lähtökohta.

Sopii siteerata IK:n vanhaa teesiä: on huono teoria olettaa, ettei journalismilla ole teoriaa.

Samalla tavoin kuin IK pyrki ylittämään teorian ja käytännön välisen rajalinjan, hän yritti nähdä yli kuvaa ja sanaa erottavan kuitun. IK suhtautui visuaalisuuteen todellisuutena, ei todellisuuden kuvittamisena. Hän pyrki sekä teoreettisesti että käytännössä tutkimaan sanomalehden mahdollisuutta olla oma esteettinen ilmaisun välineensä.

Jos sanomalehden visuaalisuus ymmärretään yksinkertaisesti kuvan ja sanan "liittona", juututaan sellaisiin nollakysymyksiin kuin että "alistaako" teksti kuvaa tai "valehteleeko" kuva. Näistä aiheista käydään pikkutärkeää juupastelua Sanomalehtimies-lehdessä. Yliopiston tulisi pystyä parempaan.

Historiallis-kriittinen opetusohjelma

Vihjaamatta erityisesti historiallis-kriittiseen koulukuntaan, voi sanoa IK:n tavoitelleen aina sekä historiallisuutta että kriittisyyttä.

IK painotti sitä, että journalismilla on oma historiallisesti ehdollinen luonteensa. Käytännön työn kurseilla hän pyrki käsittääkseni tutkimaan tuon historiallisen ehdollistuneisuuden rajoja ja ulospääsyteitä johonkin tutkimattomaan.

Kriittinen IK oli kiusallisuuteen asti niin tiedettä, tiedotusopin laitosta kuin opiskelijoitakin kohtaan. Kriittinen ja vaativa. Hän ei peitellyt erimielisyyksiään laitoksen sisäisistä asioista eikä käytännön työn kurseilla pitänyt laiskottelusta.

IK käytti opetustyössään usein fenomenologiaan vivahtavaa metodologiaa – arkisten itsensäselvyyksien uudelleen tarkastelua. Tiedotusopin perusteiden luennolla vuonna 1981 IK palasi yhä uudelleen Anne Pohtamon huu-liin ja niiden journalistiseen käyttöön. Tiedotustutkimuksen metodologia -kurssilla ke-väällä 1987 pohdittiin ensimmäiset tunnit pelkäästään kysymystä "Mitä katselemme, kun katselemme televisiota?".

IK rikkoi totuttuja opetusrituaaleja; hän ei tuntunut luottavan siihen, että opettajan puhe jotain mystistä "kanavaa" pitkin siirtyisi kuulijan tietoisuuteen. IK yritti saada opiskelijat ajattelemaan itse, sen sijaan että olisi edes halunnut tarjota valmiita vastauksia.

IK:n metodit saivat kuitenkin usein vas-

taansa vahvan vastustajan: suomalaisen kasvatusperinteen muokkaaman koululaisuuden. Syksyllä 1981, suoraan lukiosta tulleen, olin hämmentynyt ja kiusaantunut siitä, että IK ei tiedotusopin perusteiden luennolla suostunut esittämään asioita selkeästi, esimerkiksi ranskalaisin viivoin, niin että ensin tuli savumerkkejä, sitten omistusmerkkejä, sitten kuvakirjoitusta, sitten kirjaimet ... Niin minulle oli asioita koulussa opetettu; oppiminen oli ylöskirjoittamista.

Koska IK pyrki ottamaan tiedettä haltuun niin sanoakseni kahmalokaupalla, hänellä oli taipumus usein varmaan tarpeettoman sekavaan ja polveilevaan esitystapaan. Vaikeatajuisuuteen IK päätyi siksikin, että hän potki yli tieteellisten raja-aitojen eikä kelpuuttanut itseään mihinkään valmiiseen koulukuntaan.

Siksi saattaa olla niinkin, että IK:n pyrinnot valuivat osaltaan hukkaan ensimmäisen vuoden opiskelijoiden edessä. Oli eräänlaista tuhlausta, että IK sai niin kauan painia Lehtityö ykkösen kimpussa.

Läsnäolo

IK:n erityisyys ei löydy hänen julkaisuluettelostaan, vaan siitä, että hän oli ihmisenä uutta etsivä ja kriittinen. IK:sta sanotaan kauniisti, että hän pani itsensä peliin. Hän oli opiskelijoille haastaja, opponentti ja kriitikko. Hän oli tietoisien poleeminen ja ärsyttävä, etsi reaktioita.

Vaativa ja kriittinen ote herätti tuskastuneita vastaväitteitä eikä IK:sta mitenkään laajalti pidetty, ennemminkin pelättiin. Jokin hänen häiritsevässä läsnäolossaan kuitenkin myös viritti todistettavan useita opiskelijoita "hedelmälliseen käymistilaan".

Kyllä IK:llakin oli omat suojanaamarinsa: sarkastinen hymy, ironisoiva asioiden käsitteleminen. Häntä ei helposti saanut sanoistaan kiinni,

koska vinoa hymyä vastaan on vaikea taistella ja kysyä: "Oletko nyt ihan tosissasi?" Vain hetkittäin, harvinaislaatuissa tilanteissa saattoi vakuuttua siitä että nyt IK on vakavissaan.

Meillä kaikilla on omat suojavaarustuksemme. IK oli ehkä osaltaan oman 'jännittävytensä', Kahma-myytin vanki. Samalla IK tuli ehkä tahtomattaan antaneeksi mielikuvan siitä, että tärkeintä on olla kova jätkä.

IK:n intensiivinen läsnäolo opetustilanteissa jokatapauksessa takasi sen, että hänen kurseillaan ei nukuttu eikä niitä onohdettu.

Asiaankuuluvia mieleenjuohtumia

A) Yliopistosta:

Yliopistoa vaivaavalla pysähtyneisyydellä on pitkä historiallinen tausta ja vahva hallinnollinen pohja. Kuitenkin tämä pysähtyneisyys pysyy hengissä kaikkien järjestelmään osallistuvien subjektien – opettajien, tutkijoiden, hallintohenkilökunnan, opiskelijoiden – hiljaisella suostumuksella.

IK:n tapaisille viriileille yksilöille on yliopistobyrokratian rattaissa liian vähän elintilaa.

Mikä on sellainen laitos, joka opastaa työntekijöitään näin: työpäivän päättyessä on sammutettava valot, suljettava ikkunat ja lukittava ovi. Lause ei ole dementiapotilaiden päiväkodin seinältä, vaan Tampereen yliopiston johtosäännösten kokoelmasta.

Yliopistoilta on vaadittu tehokkuutta ja tuloksellisuutta. Toisaalta esimerkiksi sosiologian professori Antti Eskola on kuuluisassa Yliopistouutisten artikkelissaan (18.11.1986) asettunut ponnekkaasti vastustamaan näitä vaatimuksia sanoen, että yliopiston tulisi olla suojatyöpaikka, "suoja rauhalliselle, omaperäiselle ja asioiden juuriin menevälle ajattelulle".

Tehokkuus voidaan kuitenkin ymmärtää

vähintään kahdella tavalla.

Kun tehokkuudella tarkoitetaan määrällisten tavoitteiden kiristämistä opinnäytteiden ja julkaisujen suhteen, se on tarpeetonta ahdistelua. Kun tehokkuudella tarkoitetaan vastaamista "elinkeinoelämän" voitonpyynteisiin, se on harhauttamista, sillä elinkeinoelämän tarpeet eivät ole samat kuin tieteen tai yhteiskunnan tarpeet.

Mutta tehokkuus voidaan ymmärtää myös laadullisesti. Yliopiston pitäisi kannustaa akateemisen yhteisön jäseniä kehittämään itseään ja omaa toimintaympäristöään. Olisi pystyttävä kehittämään opetuksen sisältöjä ja muotoja kohti luovaa riemukkuutta, lisäämään poikkitieteellistä ja kansainvälistä yhteistyötä, luomaan erillisiä projekteja ... Kaikkia tulisi kannustaa monipuoliseen yhä-uudelleen-kouluttautumiseen ja antaa siihen myös mahdollisuuksia.

Suojapaikkojen turvaamiseksi tulisi opetus- ja tutkimushenkilökunnan saada mahdollisuus stressilomiin ja sapattivuosiin. Alkoholija ummetusongelmien hoitoon tulisi rakentaa avoimuuden tukijärjestelmä. Professorivirkojen määräaikaistaminen lisäisi tervettä vaihtuvuutta.

B) Journalismin opetuksesta

Mitä korkeammasta opinahjosta on kysymys, sen vähemmän opettajilta edellytetään mitään pedagogisia kykyjä. Tämä on huutava vääryys, sillä hyvä tutkija ei välttämättä ole hyvä opettaja.

Yleensä kaikille riittää, että tietyt opetusperformanssit saadaan käydyksi läpi: luento pidetään, tentitään ja arvostellaan. Muodossa tai toisessa järjestettävät kurssikriitikot ovat yhä suuria harvinaisuuksia, ja se kertoo, kuinka kovasti yliopistoväki nauttii Ruusunen unestaan.

Toisaalta tämä opetushenkilökunnan ve-

täytyminen opetustyön kehittämisestä on ymmärrettävää: yliopistossa ei saa meriittejä opettamisesta vaan julkaisuutoiminnasta; tutkimustyö ja opetus lyövät toisiaan korvalliselle.

Laatu ei opetustyössä löydy objektista (tieteellinen tieto, todellisuuden ilmiö tms.) eikä subjektista (oppilas), vaan laatu on siinä tapahtumassa, jossa subjekti omakohtaisesti kohtaa objektin. Juuri siksi olisi painopisteen siirryttävä luennoinnista erilaisiin pedagogisesti harkittuihin tiimityön muotoihin – niin tieteen kuin journalismin opetuksessa.

Opiskelijat on ymmärrettävä kokonaisina ihmisinä. "Kielen opettaminen on ajattelemisen opettamista", sanoi IK. Lisäisin siihen, että ajattelemisen opettaminen on uskaltamisen opettamista, sillä juuri pelko estää luovien ja ennakkoluulottomien ideoiden syntymisen ja soveltamisen.

Opiskelijan persoonallisuuden vahvistaminen tulisikin olla yksi opetustyön keskeisistä päämääristä. Apuna voisi käyttää laulua, leikkejä ja liikuntaa, roolipelejä ja ajatuskokeita. Metodeita lainattakoon vaikka teatterikorkeakoulusta. Lisäksi tarvitaan sellaista visuaalista ja kirjallista koulutusta, jota ei ole sidottu toimitustyön rutiineihin.

Olisi otettava huomioon laitokseen kirjoitautuvien uusien opiskelijoiden elämäntilanne: heistä useimmilla on taakkanaan koulu- ja laimentaliteetti ja huoli kilpailukyvystä työmarkkinoilla. Siksi ensimmäisillä tiedotusopin käytännön harjoituskursseilla opiskelijoiden oppimisenhalu kohdistuu lähinnä siihen tieto-taitoon, joka tuo heille konkreettista turvallisuuden tunnetta.

Luulen, että IK ei ottanut tätä huomioon, ja siksi harjoituskursseilla joskus turhaututtiin puolin ja toisin. Opiskelijoiden ja IK:n tavoitteet olivat eri suunnilla.

Ehkä tiedotusopin opintojen ensimmäisen

käytännön journalismin kurssin olisikin keski-tyttävä pelkästään journalismin 'tekniikkaan'; kurssit siitä eteenpäin voisivat sisältää sen enemmän pyrkimyksiä journalismin sisällön, etiikan ja muotokielen kehittämiseen. Yksi sanomalehtijournalismin kurssi saattaisi sopia myös opintojen loppupuolelle.

Nimittäin (ja tässä tulee selkeä kannanotto): Normaalijournalismin ylittäminen ei edellytä pohjakeseen vuosia jatkunutta normaalijournalismin tahkoamista. Sen sijaan se edellyttää kulloinkin käytössä olevan median teknisten mahdollisuuksien sellaista hallintaa, että voi erottaa teknisesti 'mahdottomat' pyrkimykset sosiaalisesti 'mahdottomista' eli pelottavista.²

C) Tiedotusopin laitoksesta:

Omiin tutkimusalueisiinsa lokeroituneen tiedotusopin laitoksen kaartin olisi ehkä vaihteeksi syytä pitää jokunen yhteinen palaveri journalismin teoreettisesta haltuunotosta, jota jonkinlainen yksimielisyys löytyisi.

Esimerkiksi laitoksemme varajohtaja, apulaisprofessori Esko Salminen on linjannut joukkoviestimien funktiota näin: "Joukkoviestimien on välitettävä käyttäjilleen asiallinen tietopohja ja harkittu mielipide päivittäin" (Professoriliiton seminaari tammikuussa 1987). Suurin osa laitoksen väestä kuitenkin käsittääkseni vastustaa noin alkeellista ongelman hahmottamista. Oppimisteoriat eivät tue luuloa siitä, että "tietopohja" voidaan ihmiselle "välittää".

Yhteisen paradigman puuttuminen ei ole niinkään johtanut valtoimenaan risteileviin kilpaileviin diskursseihin kuin löperöön teoriattomuuteen. Nuorikot naksahavat tässä tilanteessa kaikki ratkaisuvaihtoehdot kieltäviin vaikutuksettomuuden teeseihin tai haalivat taskuunsa dekonstruktionismin sanastoa siitä paljoakaan ymmärtämättä. Vielä lauda-

turseminaarissa omia teoreettisia asetelmia saatetaan perustella tyyliin "otin tähän viestinnän määritelmän Nordenstrengilta kun se piti jostain ottaa".

IK:sta voidaan puhua nyt, kun hän ei ole enää kuulemassa. Sen sijaan elävien ihmisten toiminnan arvosteleminen edessäpäin on meille suomalaisille erityisen vaikeaa, kun meitä hallitsee tämä puhumattomuuden ja tunteettomuuden perinne. Se haittaa tiedotusopin laitoksen ja koko yliopiston uudistumista. Jos muisto IK:n tavoitteista meitä johonkin velvoittaa, niin avoimeen kritiikkiin ja vaikka riitelyyn, jos niikseen tulee.

Tiedotusopin laitoksen pitäisi pystyä reagoimaan siihen, mitä tässä maassa tapahtuu. Opiskelijan suusta olen kuullut selkeimmän arvion siitä, mitä IK:n traagisesta poismenosta olisi pääteltävä: autoilu on hengenvaarallista. 80-luvulla lähes kymmentuhatta ihmistä sai antaa bilismille henkensä, loukkaantuneita oli satatuhatta.

PS: Tämä kirjoitus tavoittelee 'opiskelijanäkökulmaa'. Kirjoittajan asiantuntemus perustuu erinäisiltä Ilkka Kahman vetämiltä kursseilta (vuosilta 1981-87) jääneisiin muistoihin ja muistiinpanoihin, kuppilakeskusteluihin ja puhtaaseen intuitioon.

Viitteet

1. IK:lle ominainen käytännön ja teorian yhteiskuljetus näkyy hyvin jo hänen vuonna 1977 valmistuneessa liseniaattitutkielmassaan. Siinä IK lähti liikkeelle hyvin konkreettisesta tutkimusongelmasta: SSL:n ja GTT:n sopiman toimitusdemokratiakokeilun vaikutuksista lehtiorganisaation muotoon ja toimintaan. Kyse oli haastattelututkimuksesta. IK ei kuitenkaan tyytynyt pelkästään tutkimaan, mitä toimituksellinen henkilöstö ja johtoporras oli vastauspapereihin raapustanut, vaan hän uppoutui työssään vankalla tavalla pohtimaan journalistisen kulttuurin käsitettä ja sen ideologis-taloudellista kaksoisroolia.
2. Samantapaiseen ajatukseen perustuvat Hannu Taanilan maineikkaat suoran lähetyksen kurssit. "Me opettelemme täällä pelkästään operaatioita ja tekniikkaa, substanssi löytyy sitten kun on löytyäkseen", sanoi Taanila kevään 1989 RTV-kurssilla.